Rapporten All-Archeo bvba 771

Archeologienota
Brasschaat – Kasteellei 69

Natasja Reyns en Ruth Ferket

Temse
2018

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns en Ruth Ferket

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2018/12.807/129

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1 Inleiding 4
2 Verslag resultaten bureauonderzoek 5
2.1 Administratieve gegevens 5
2.2 Archeologische voorkennis 9
2.3 Onderzoeksopdracht 9
2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden 9
2.3.2 Beschrijving geplande werken 10
2.3.3 Werkwijze 16
2.4 Assessmentrapport 16
2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied 16
2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied 23
2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader 28
2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese 30
2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek 31
3 Samenvatting 33
4 Bibliografie 34
4.1 Publicaties 34
4.2 Websites 34
5 Bijlagen 35
5.1 Archeologische periodes 35

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,[1] zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.[2]

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

[1] https://geo.onroerenderfgoed.be
[2] https://geo.onroerenderfgoed.be

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2018K100

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Brasschaat, Brasschaat, Kasteellei 69, Vriesdonk

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 156325, 218877
- 156355, 218819
- 156250, 218765
- 156224, 218816

Kadastraal plan:

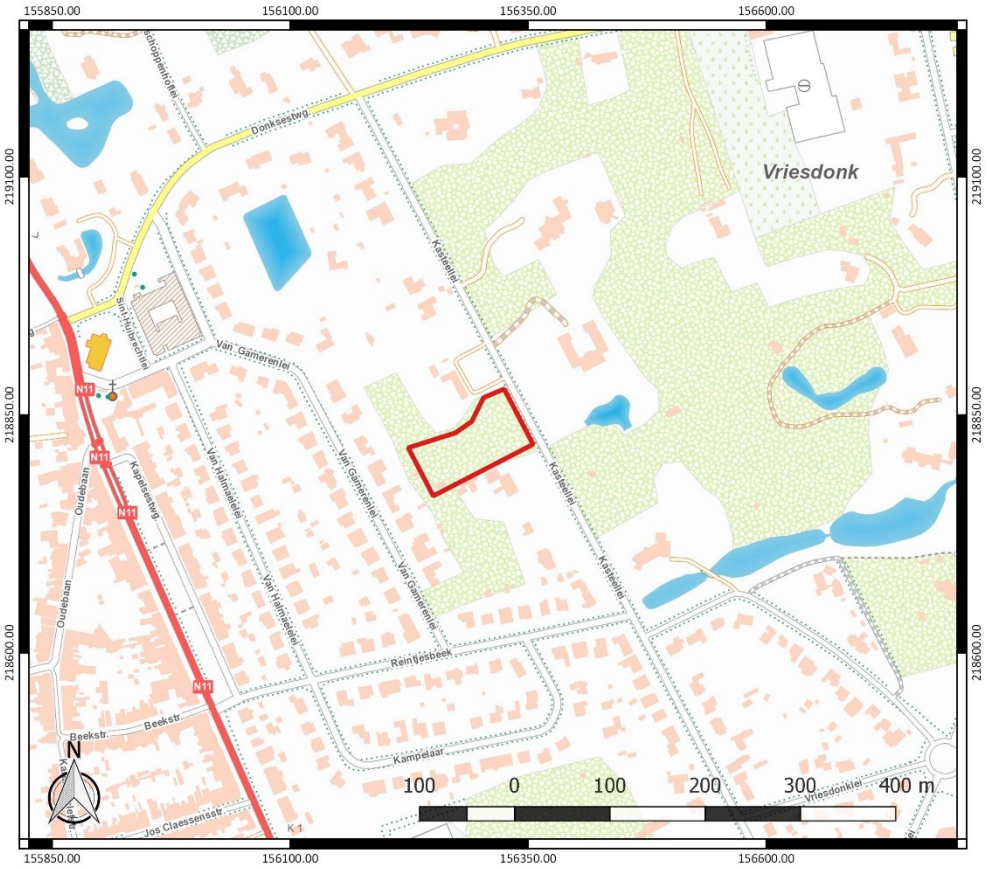

Figuur 1: Kadasterplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Brasschaat, Afdeling 2, sectie E, nummers 311l en 311m

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 6980 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (https://www.dov.vlaanderen.be)

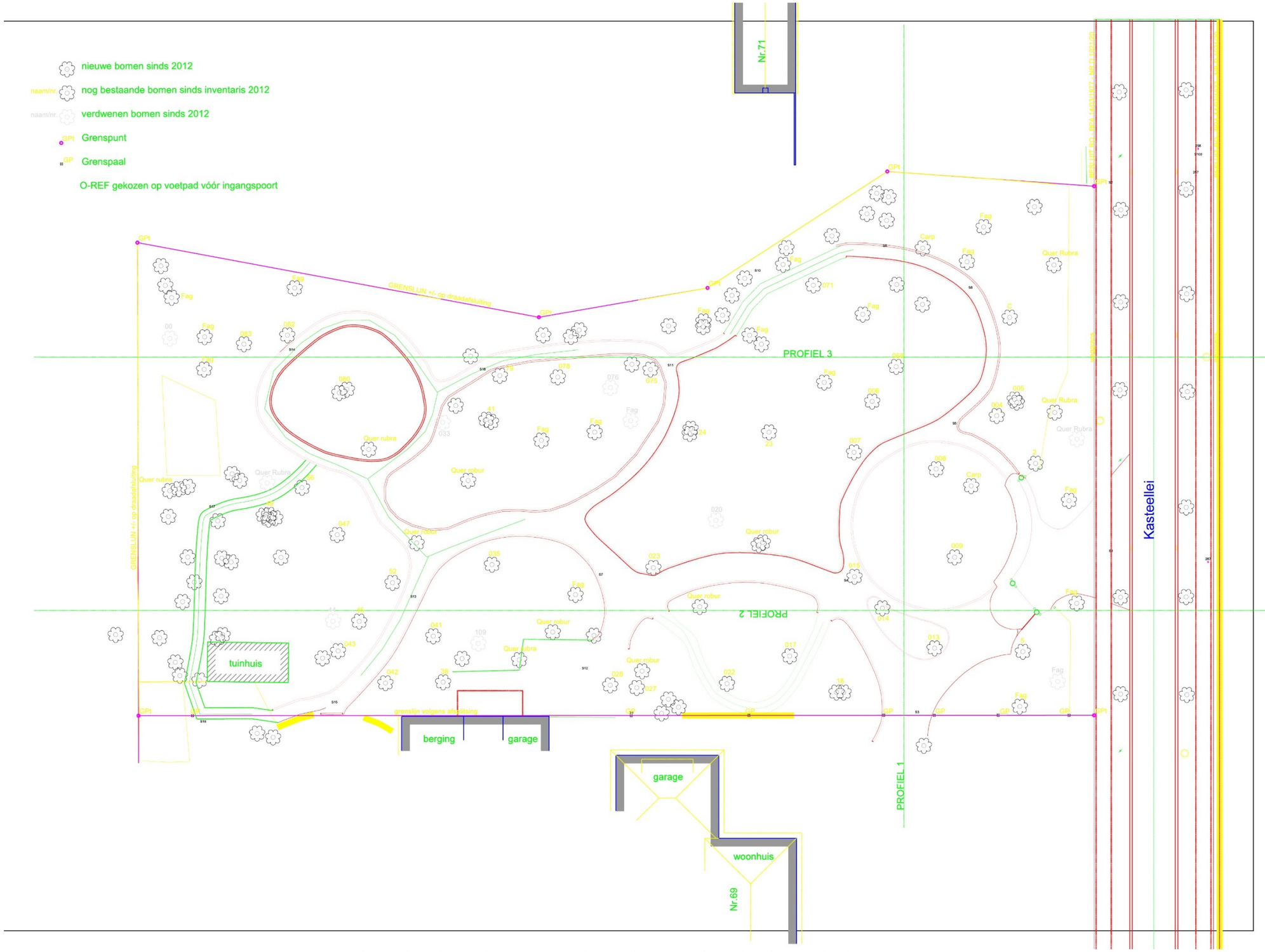
Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 26/11/2018 – 30/11/2018

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, metaaltijden, middeleeuwen, nieuwe tijd, kasteeldomein, bos

Verstoorde zones: Er bevinden zich twee bijgebouwen ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3-Figuur 4). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringenkaart met aanduiding van de bestaande bebouwing (oranje) binnen het onderzoeksgebied (rood). Onderkaart: GRB (www.geopunt.be)

Figuur 4: Opmetingsplan bestaande toestand (Rutten & Rooze, architecten bvba/Ar. Anne-Sophie Van Eupen)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: Slechts binnen een deel van het onderzoeksgebied worden werken gepland (Figuur 5). De bodemingrepen beperken zich tot een oppervlakte van ca. 1221 m².

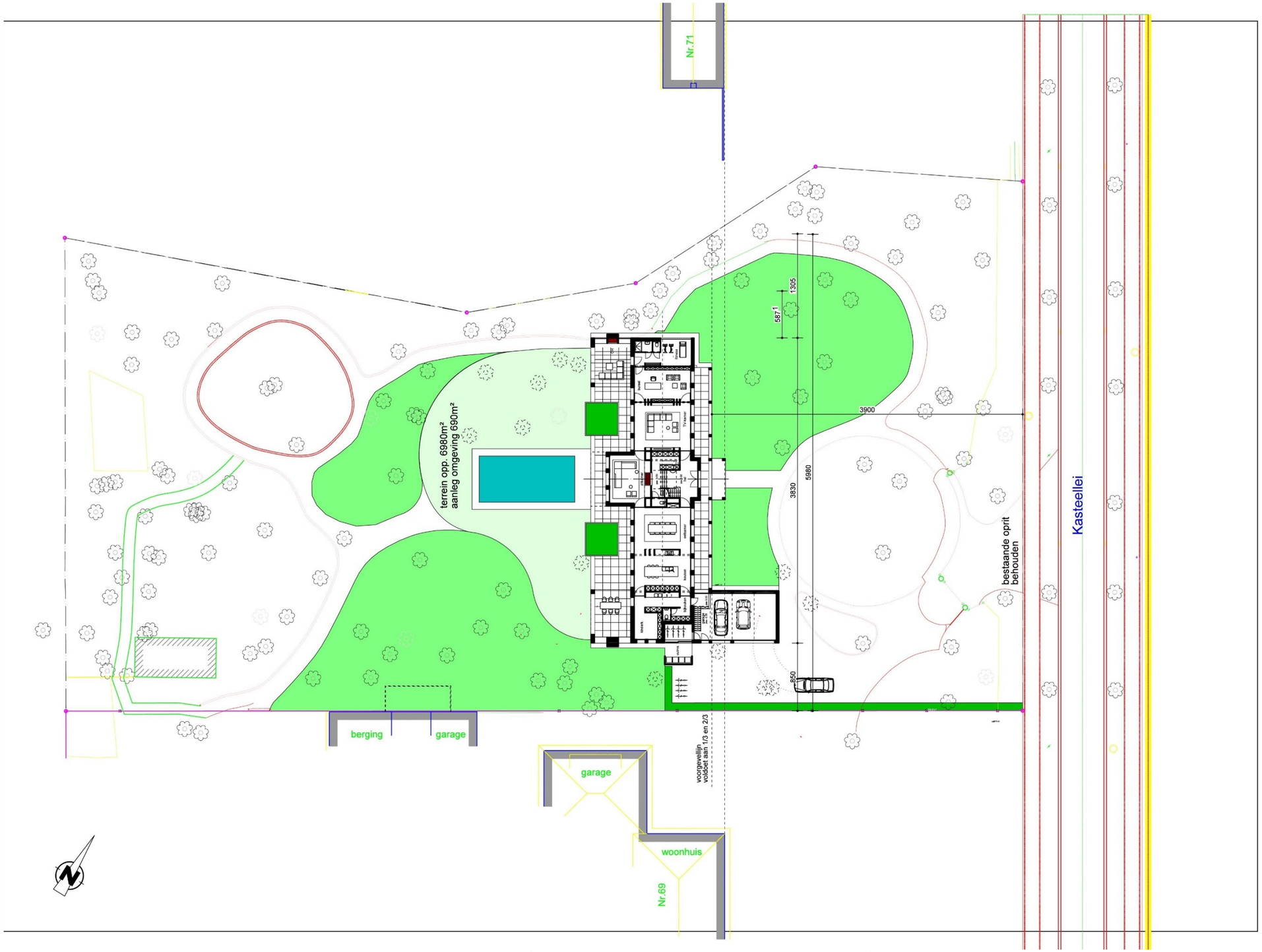
Figuur 5: Overzichtskaart met aanduiding van de zone waar bodemingrepen worden gepland. Onderkaart: GRB (www.geopunt.be)

2.3.2 Beschrijving geplande werken

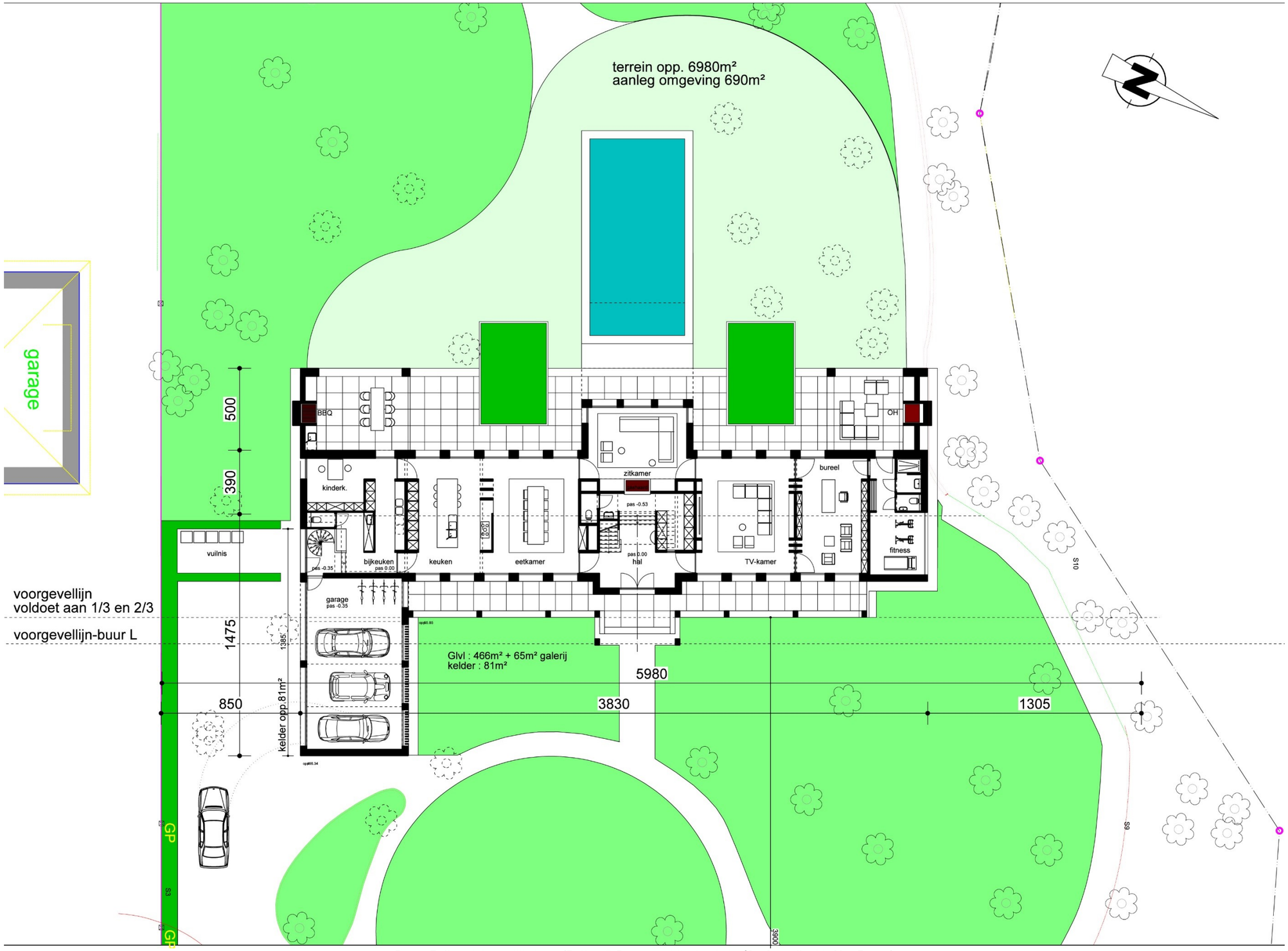
Op het terrein wordt de bouw van een nieuwe woning voorzien (Figuur 6). De aanwezige bijgebouwen en de bestaande oprit blijven behouden. Ook een groot deel van de aanwezige bomen blijft behouden.

De nieuwe woning wordt centraal binnen het onderzoeksgebied opgetrokken en zal een gelijkvloerse oppervlakte hebben van 466 m² (Figuur 7). Langs de voorgevel, aan de noordoostelijke zijde van het gebouw, wordt een galerij gebouwd (65 m²). In het zuidoosten van de woning wordt een garage voorzien. Langs de achtergevel, aan de zuidwestelijke zijde van het gebouw, worden tegels aangelegd en worden twee halfopen terrassen voorzien.

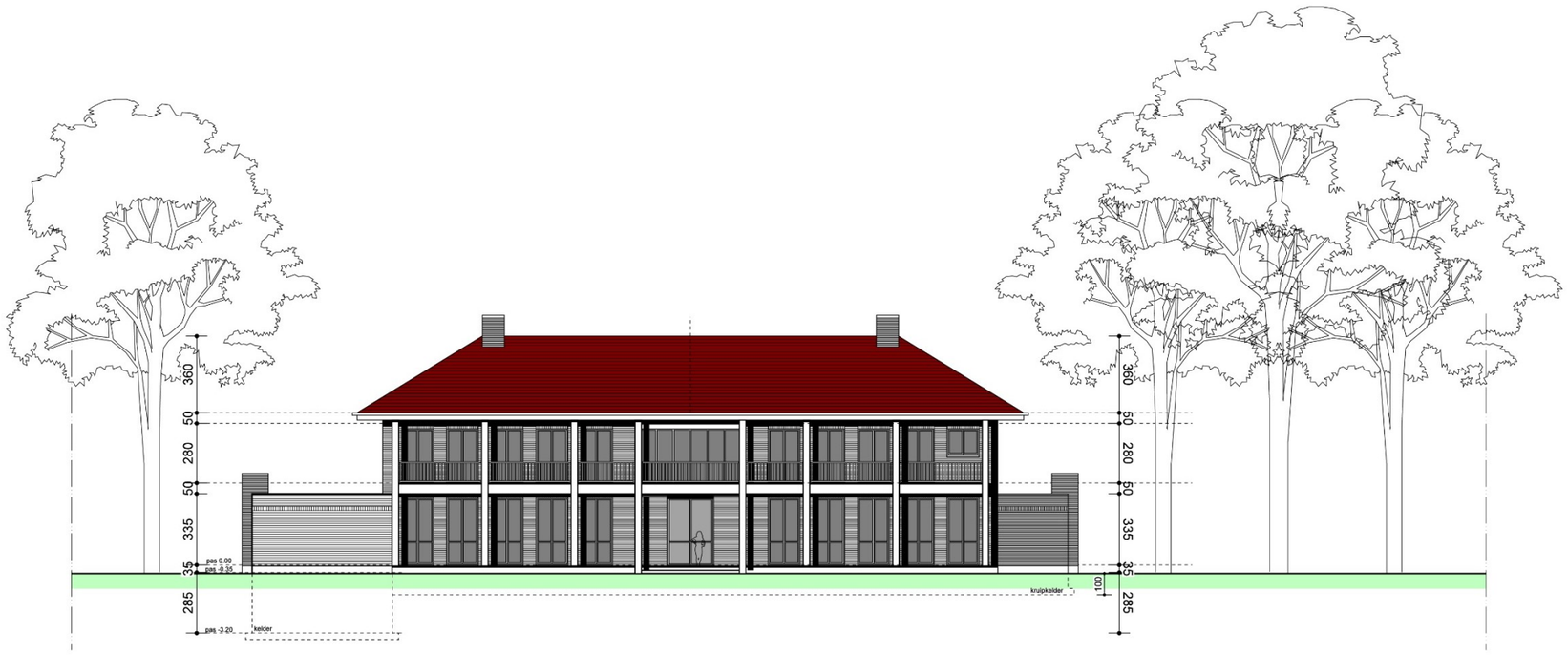
De fundering van het nieuwe gebouw bestaat uit een kruipkelder met een diepte van ca. 1,00 m onder het maaiveld (Figuur 8 tot Figuur 10). De vloer van het nieuwe gebouw komt circa 35 cm hoger te liggen dan het huidige maaiveldniveau. Onder de garage in het zuidoosten van het gebouw wordt een kelder van 81 m² gebouwd. Deze kelder krijgt een diepte van ca. 3,10 m onder het maaiveld (Figuur 11-Figuur 12). Ten zuidwesten van het nieuwe gebouw wordt 690 m² omgevingsaanleg gepland. Hier komt onder meer een zwembad (ca. 72 m²) met een verstoringsdiepte van ca. 2,10 m. In het zuidoosten van het terrein wordt de aanplanting van een haag voorzien.

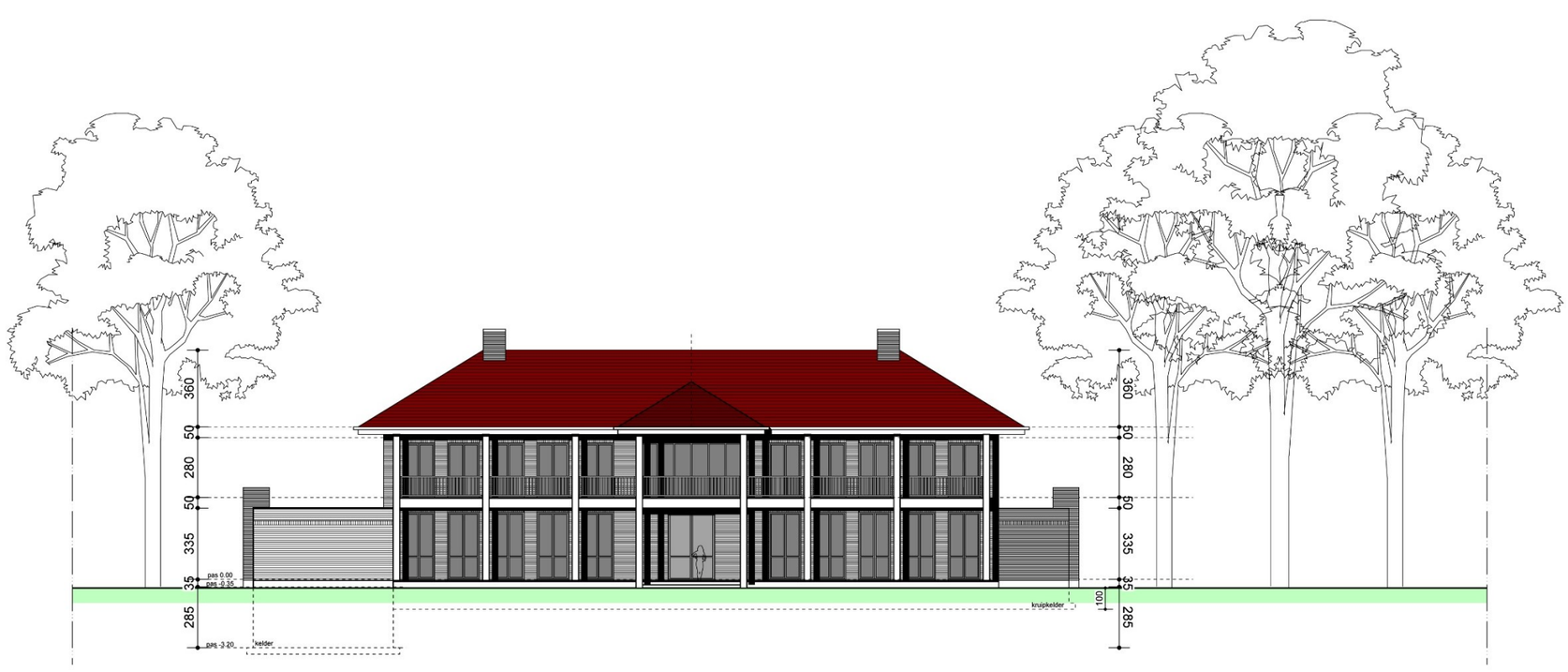
Figuur 6: Inplantingsplan (Rutten & Rooze, architecten bvba/Ar. Anne-Sophie Van Eupen)

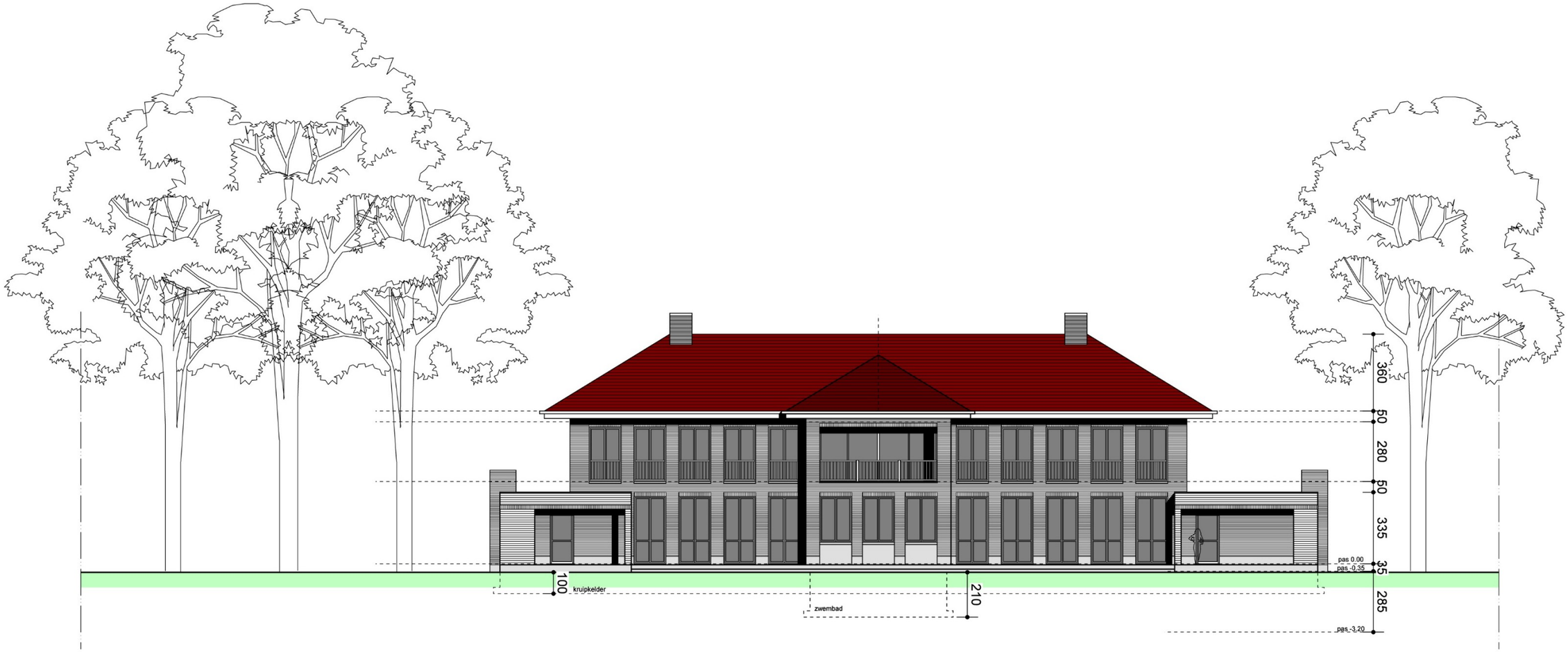
Figuur 7: Grondplan gelijkvloers (Rutten & Rooze, architecten bvba/Ar. Anne-Sophie Van Eupen)

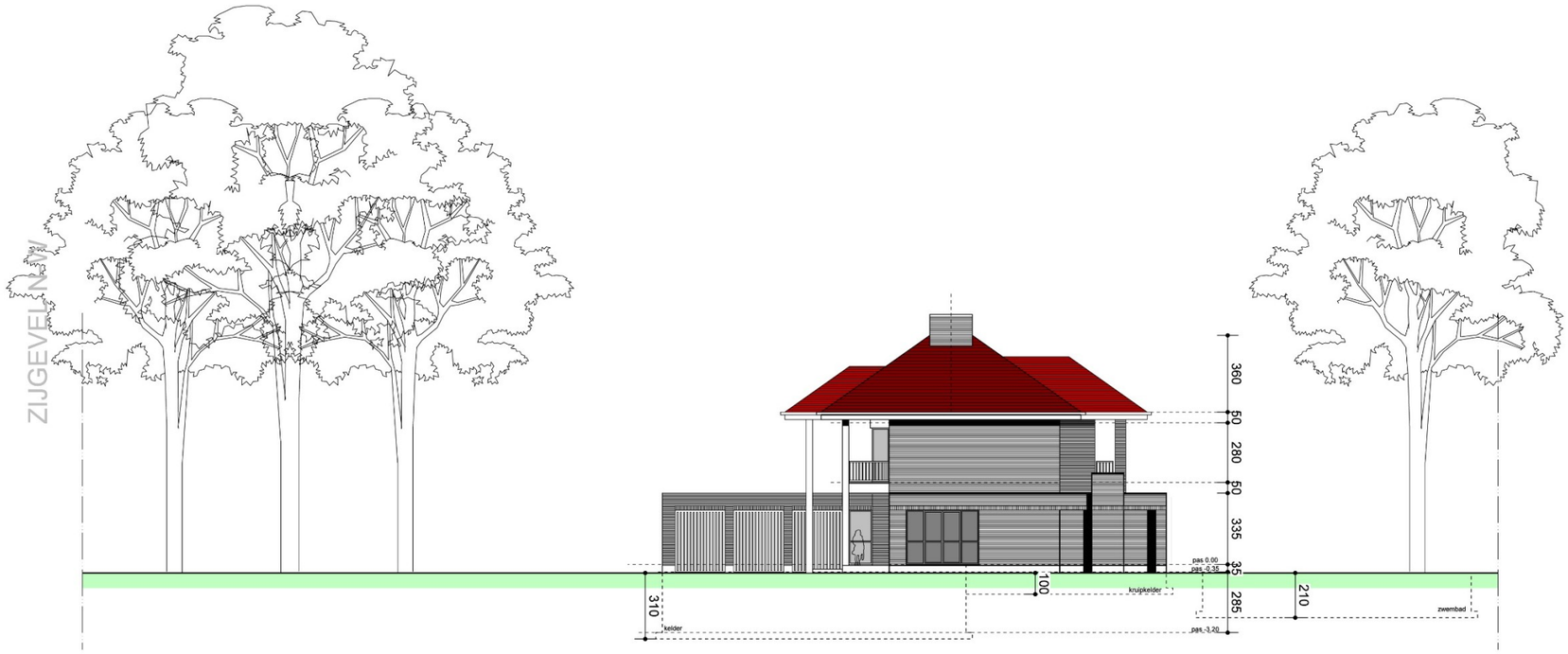
Figuur 8: Voorgevel (Rutten & Rooze, architecten bvba/Ar. Anne-Sophie Van Eupen)

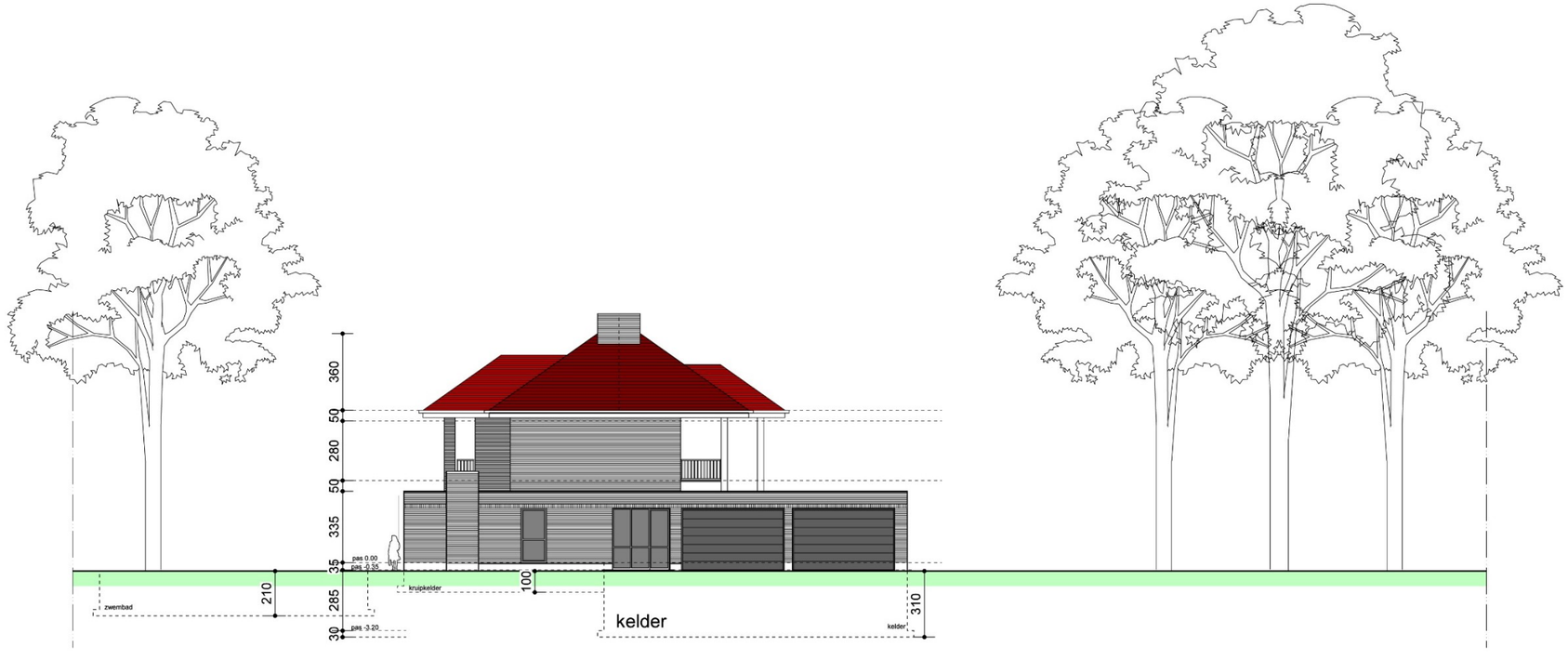
Figuur 9: Variatie van de voorgevel met luifel (Rutten & Rooze, architecten bvba/Ar. Anne-Sophie Van Eupen)

Figuur 10: Achtergevel (Rutten & Rooze, architecten bvba/Ar. Anne-Sophie Van Eupen)

Figuur 11: Noordwestelijke zijgevel (Rutten & Rooze, architecten bvba/Ar. Anne-Sophie Van Eupen)

Figuur 12: Zuidoostelijke zijgevel (Rutten & Rooze, architecten bvba/Ar. Anne-Sophie Van Eupen)

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is gegeorefereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778) en de Atlas der Buurtwegen (1841) worden twee momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

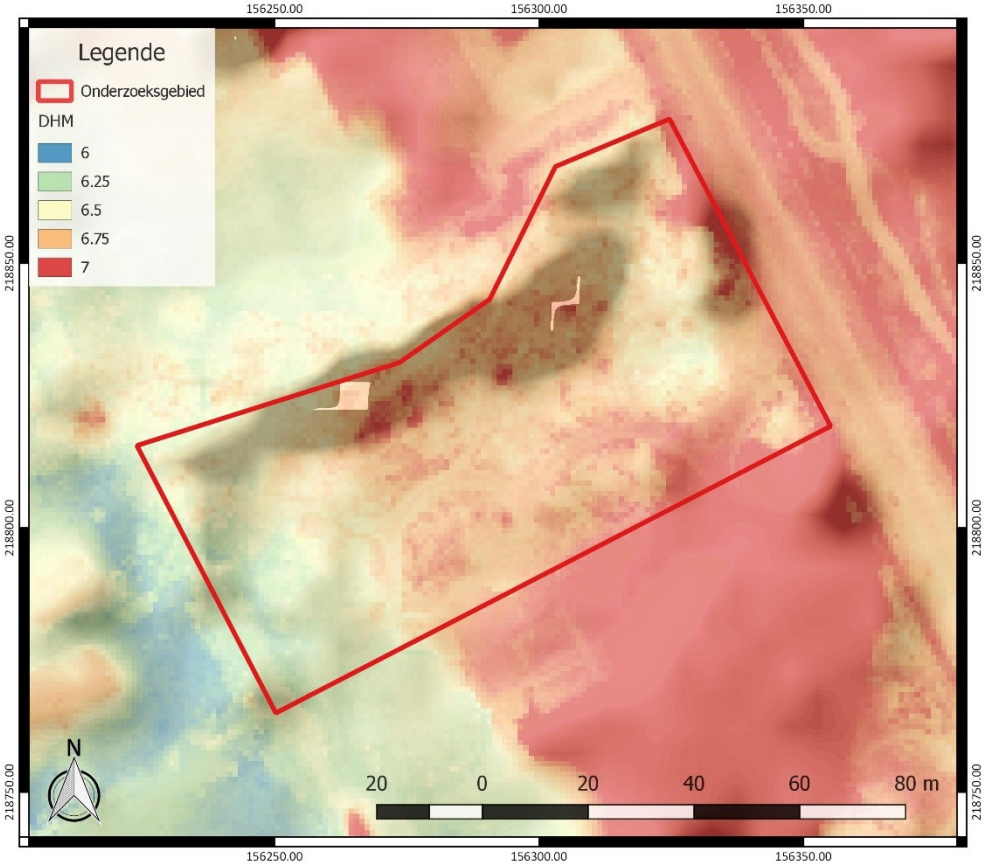
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

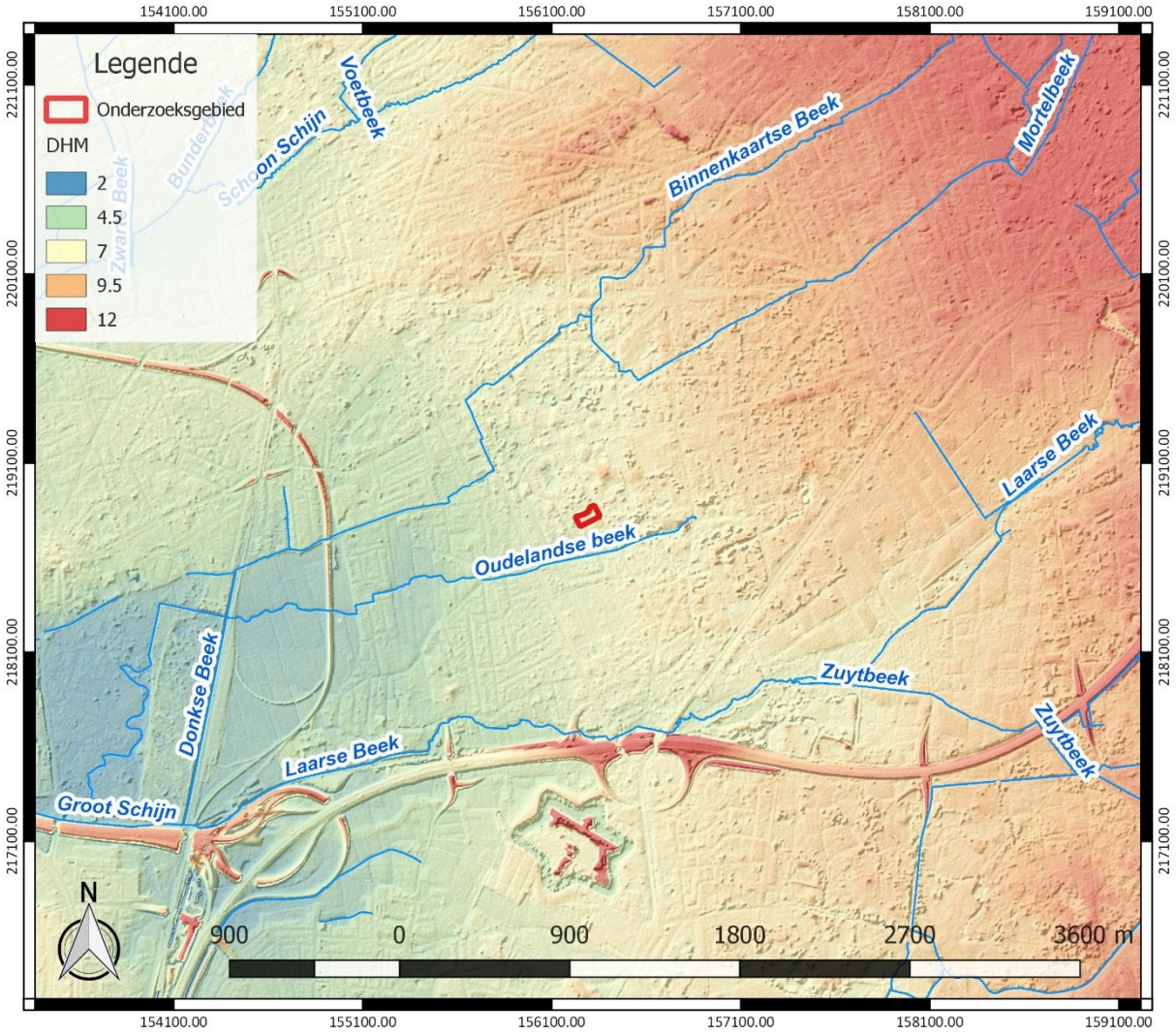
Het onderzoeksgebied is gelegen ten zuidwesten van het centrum van Brasschaat, tussen de Kasteellei in het noordoosten, de Reintjesbeek in het zuiden, de Van Gamerenlei in het zuidwesten en de Donksesteenweg in het noordwesten (Figuur 13). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woonparken. Hydrografisch behoort het tot het Beneden-Scheldebekken. Het onderzoeksgebied bevindt zich tussen de Oudelandse beek ten zuiden en de Donkse Beek ten noorden en ten westen. Op iets grotere afstand ten noordoosten stromen de Binnenkaartse Beek en de Mortelbeek en ten zuidoosten is de Zuytbeek te vinden. De Laarse Beek stroomt ten oosten en ten zuiden van het terrein. Ten zuidwesten is de Groot Schijn te vinden en ten noordwesten lopen ten slotte de Schoon Schijn, de Voet-, de Bunder- en de Zwarte Beek (Figuur 15).

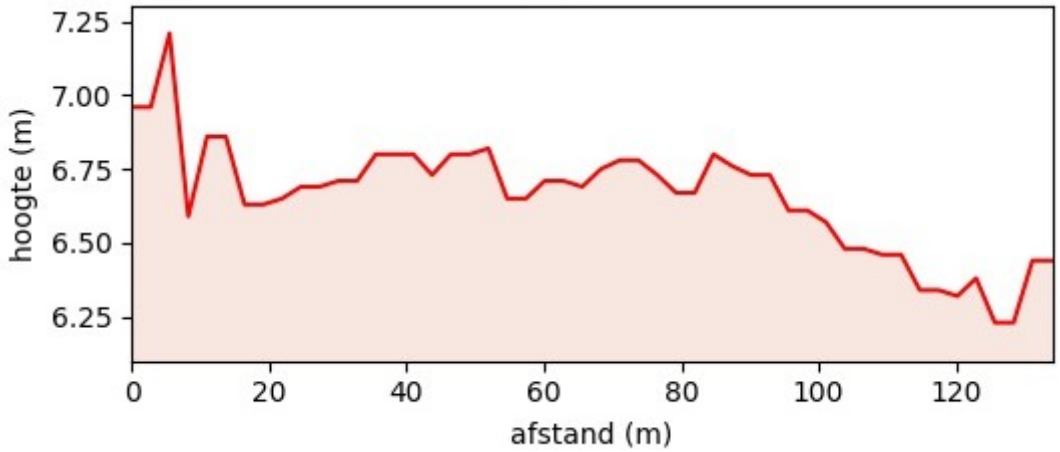
Figuur 13: Luchtfoto van 2018 met aanduiding van het onderzoeksgebied (https://www.geopunt.be/kaart)

Figuur 14: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 15: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (https://www.geopunt.be/kaart)

Figuur 16: Hoogteverloop van noordoost naar zuidwest over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch ligt Brasschaat op de overgang van de Scheldepolders in het westen naar een licht golvend zandgebied in het oosten. In de laaggelegen, grotendeels vlakke Scheldepolders varieert de hoogte tussen 0,8 en 4,5 m TAW. De overgang naar het zandgebied in het oosten gebeurt geleidelijk en wordt gemarkeerd door de Kempische microcuesta, een zuidwestelijk gericht talud ter hoogte van het waterscheidingsvlak tussen het Scheldebekken en het stroomgebied van de Maas.[3] In het gebied stromen een reeks beken (zoals de Zwarte Beek, de Bunder-, de Voet-, de Binnenkaartse- en de Laarse beek) evenwijdig aan elkaar in zuidwestelijke richting naar de Schelde.[4] Het onderzoeksgebied is te situeren in een gradiëntzone (Figuur 14), op een hoogte van 6,2 tot 7,2 m TAW (Figuur 16). Het reliëf loopt op in oostelijke en in noordoostelijke richting.

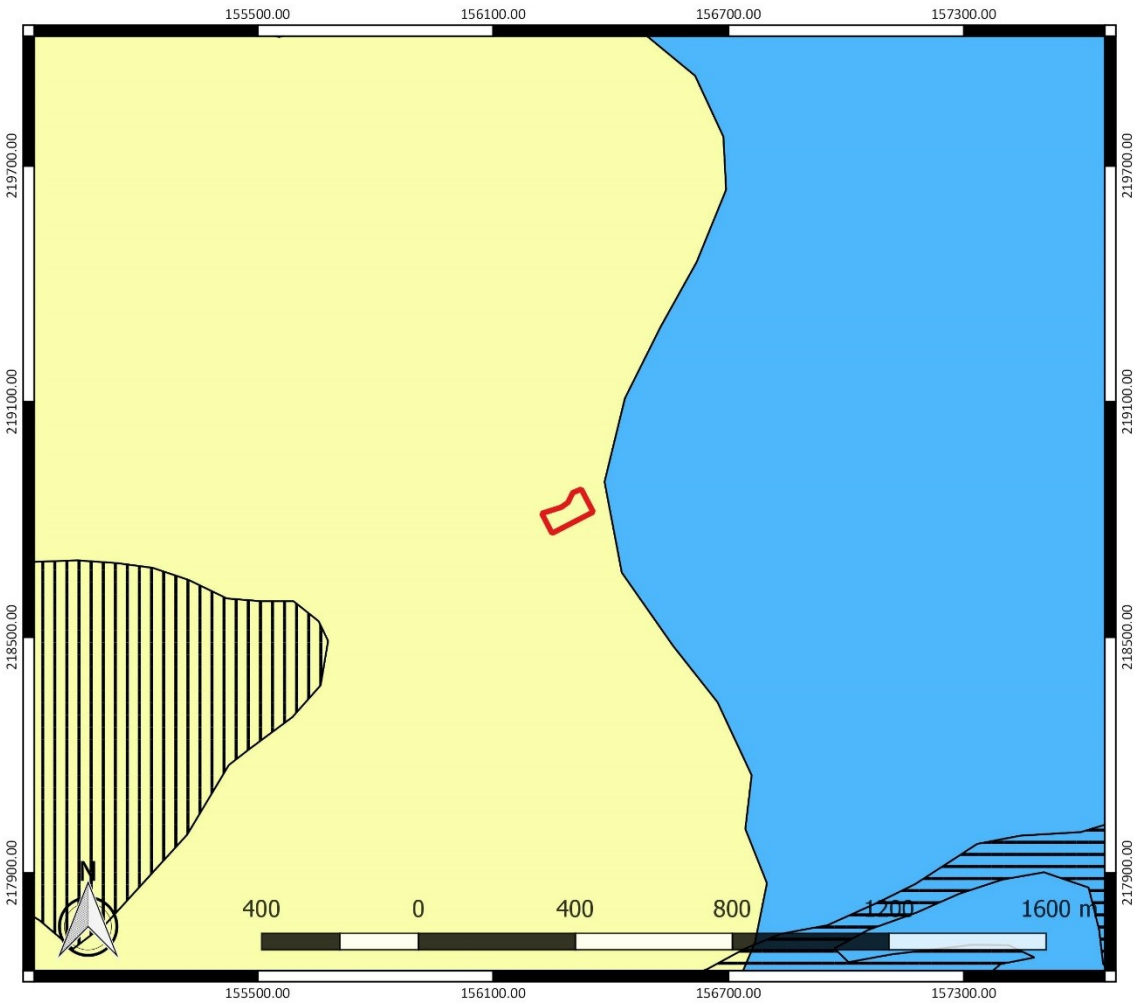
Figuur 17: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond (Figuur 17) bestaat uit de Formatie van Lillo, die gekenmerkt wordt door groen tot grijsbruin fijn zand, dat weinig glauconiethoudend is en dat schelpen aan de basis bevat. Het noordoosten van het terrein behoort tot het Lid van Merksem, een onderdeel van de Formatie van Lillo. De tertiaire ondergrond bestaat er uit grijsgroen tot grijsbruin fijn tot middelmatig zand, dat glauconiet- en kalkhoudend is en dat schelpfragmenten en siderietconcreties bevat.[5]

De quartairgeologische kaart (Figuur 18) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Ten oosten van het terrein, ter hoogte van de blauwe zone op de kaart, bevinden zich hieronder getijdenafzettingen met mogelijke intercalatie van fluviatiele en

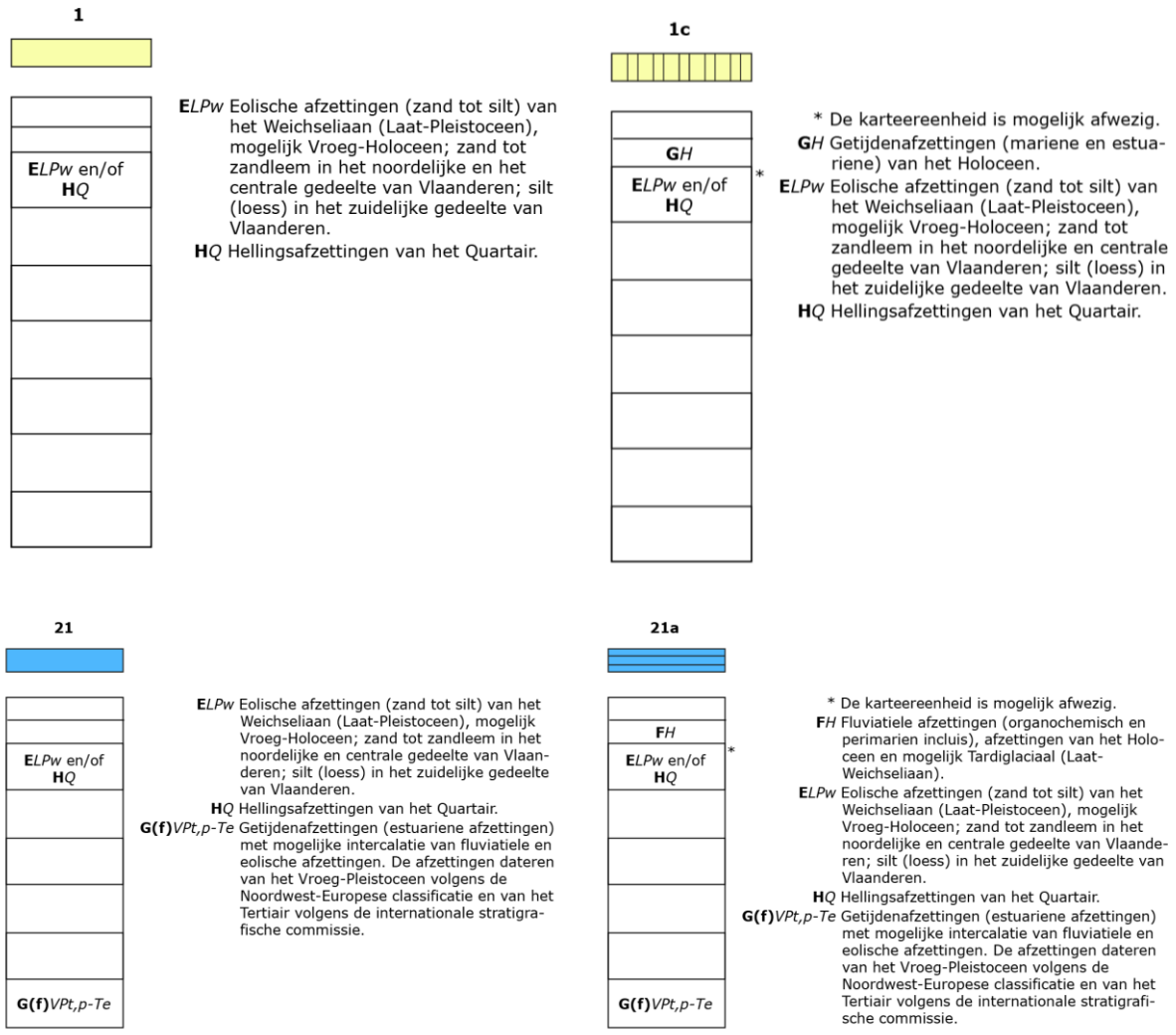
[3] Bogemans 1997, 6
[4] De Coninck 1958, 10
[5] www.geopunt.be/kaart

eolische afzettingen van het Vroeg-Pleistoceen. Ten zuidoosten, ter hoogte van de blauwe, gearceerde zone, komen boven de genoemde afzettingen tevens jongere fluviatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk het Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) voor. Ten zuidwesten worden met de arceringen jongere getijdenafzettingen van het Holoceen aangeduid.[6]

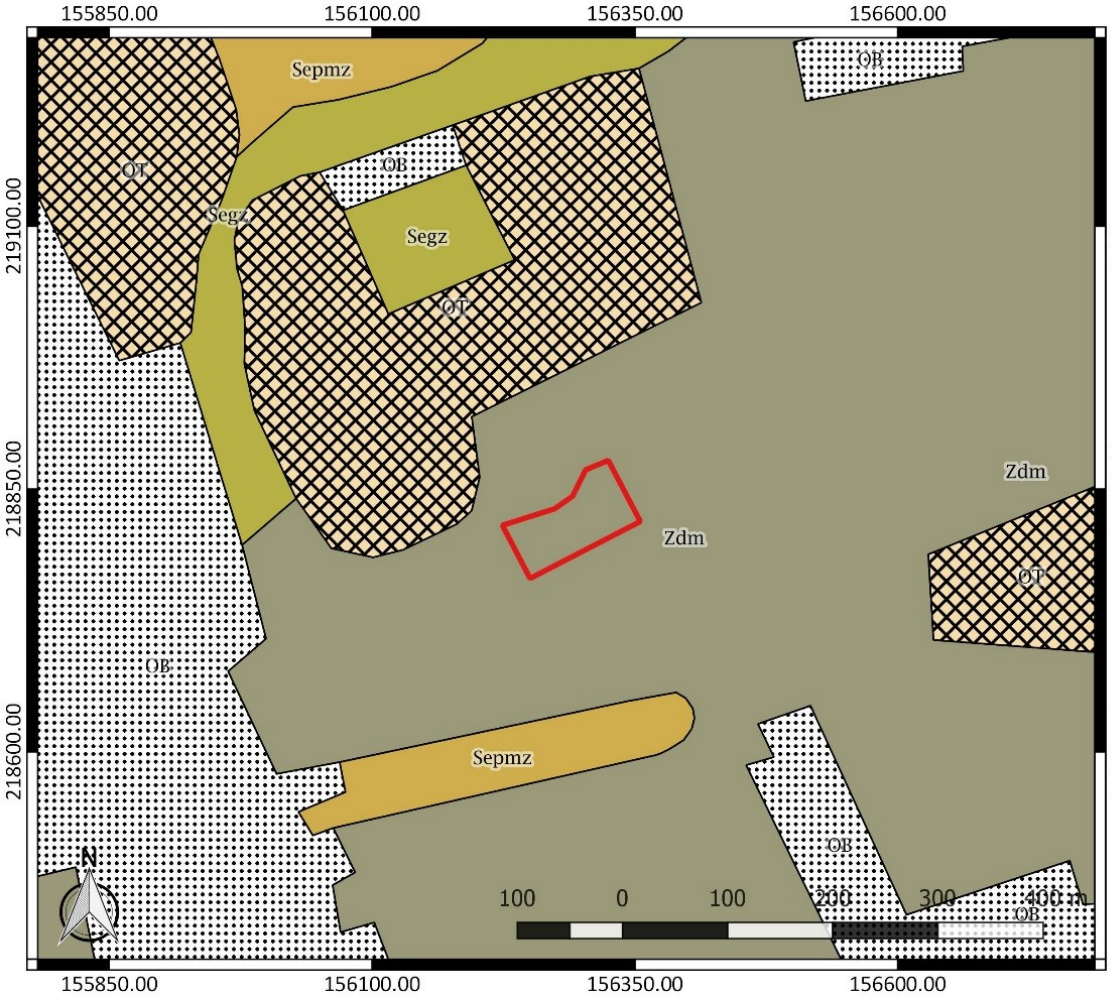
Figuur 18: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

[6] www.geopunt.be/kaart

Figuur 19: Legende bij de quartairgeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 20) geeft aan dat in het onderzoeksgebied een matig natte zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont (Zdm) te verwachten is. In de omgeving treffen we onder meer enkele bebouwde zones (OB) en ten oostzuidoosten en ten noordwesten zijn sterk vergraven gronden (OT) weergegeven. Ten noordwesten wordt ook een natte lemig zandbodem met een duidelijke ijzer en/of humus B horizont en sedimenten die lichter of grover worden in de diepte (Segz) aangegeven. Ten zuiden en ten zuidwesten en verder ten noordwesten wordt op basis van de bodemkaart een natte lemig zandbodem zonder profiel (Sepmz) verwacht. Deze bodem wordt gekenmerkt door mergelbijmenging en door sedimenten die lichter of grover worden in de diepte.

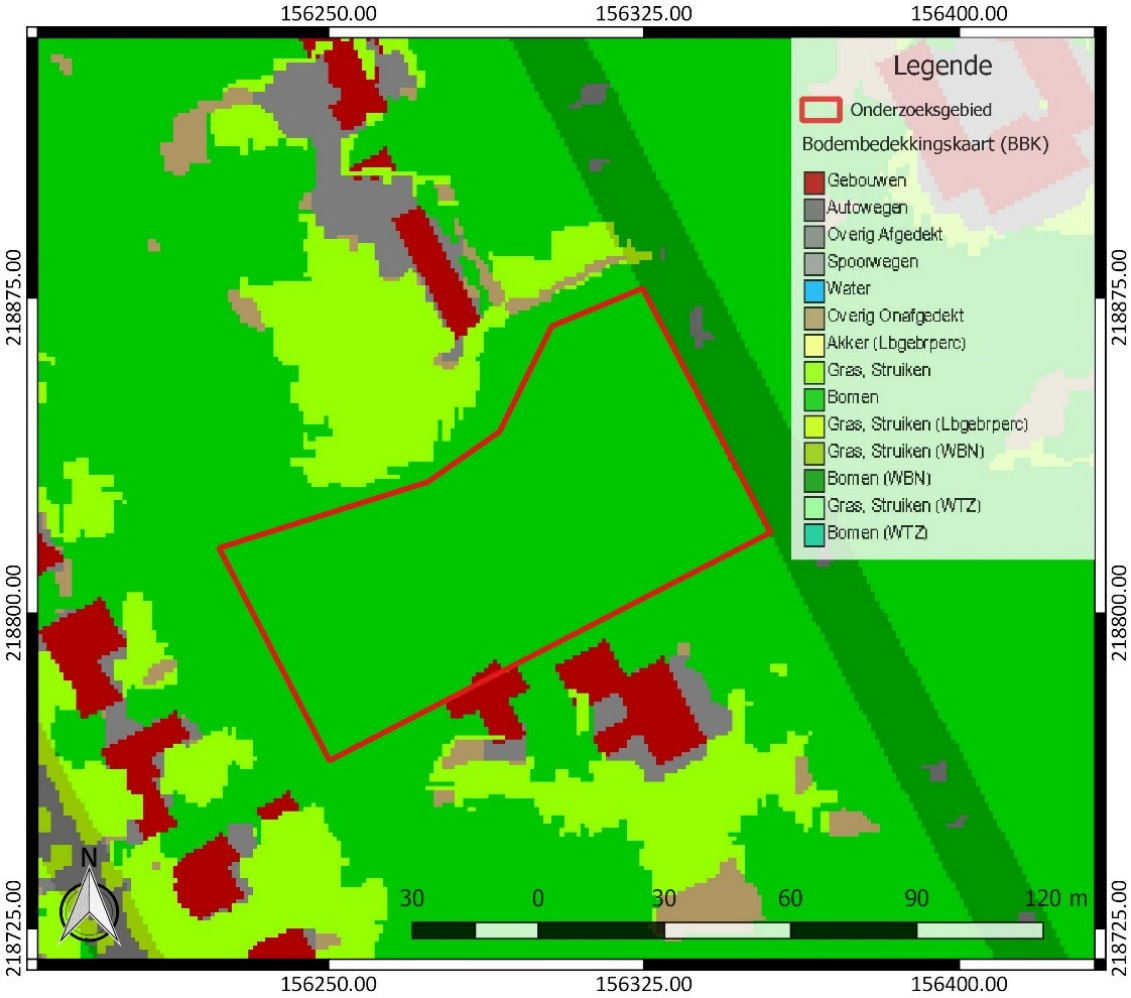

Figuur 20: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De aanwezigheid van een dikke antropogene humus A horizont wijst mogelijk op een goed bewaard bodemarchief. De antropogene horizont is waarschijnlijk een plaggenbodem, het restant van een systeem van bemesting waarbij mest uit de potstal vermengd met plaggen op de akkers werd gebracht. De algemene toepassing van plaggenbemesting in de Antwerpse Kempen is te situeren vanaf het begin van de 13de eeuw en werd toegepast tot aan de industrialisering van de landbouw. De meeste plaggenbodems lijken pas vanaf de 14de of 15de eeuw gevormd. Plaggenbodems kunnen relatief dik zijn en bijgevolg een conserverende werking hebben voor het onderliggende bodemarchief, dat bij ondiepe ingrepen en landbouwvoering niet meer geraakt wordt.[7]

Het onderzoeksgebied is volgens de bodemgebruikskaart bijna volledig bebost. In het zuiden van het terrein is een deel van een gebouw te bemerken (Figuur 21). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 13).

[7] Bastiaens 1994, 83-86; van Doesburg *et al.* 2007, 150

Figuur 21: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

De eerste bewoning van Brasschaat is vermoedelijk terug te voeren tot de 12de eeuw en bevond zich niet ver van de huidige dorpskern. In 1482 werd in het noordwesten van de gemeente een klooster opgericht, dat tot de 16de eeuw in gebruik was. In de 16de en de 17de eeuw kreeg Brasschaat met verwoestingen en plunderingen te maken tijdens verschillende oorlogen en twisten. Vanaf de 18de eeuw kende het dorp een heropleving. De heide werd ontgonnen en het gehucht Maria-ter-Heide ontstond. Er werden vele buitenverblijven en kastelen met parken gebouwd. In de gemeente speelde de militaire aanwezigheid een belangrijke rol. In 1820 werd Het Kamp van Brasschaat opgericht door Koning Willem I. Vervolgens kwam er ook een fort (in 1909) en het antitankkanaal (in 1939). In de 20ste eeuw verkavelde de gemeente sterk.[8]

Tot 1830 behoorde Brasschaat tot de heerlijkheid en later de gemeente van Ekeren. Lange tijd maakte Ekeren deel uit van het Land van Breda, dat opeenvolgend een vrij erfgoed, bezit van de hertog van Brabant en van de heren van Breda was. In 1232 verbrokkelde de heerlijkheid, waarna Ekeren en Brasschaat bij de heren van Brabant bleven horen. Later kwamen ze in handen van de graven en de hertogen van Hoogstraten. Deze graven en hertogen waren leden van de familie de Lalaing (tussen 1518 en de tweede helft van de 17de eeuw), prinsen van Salm (tussen 1659 en 1719)

[8] Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Brasschaat [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120720 (geraadpleegd op 27 november 2018)

en van Salm-Salm (vanaf 1719). In 1823 werd Brasschaat, na vele jaren van strijd, een zelfstandige gemeente, die echter pas vanaf 1830 zelfstandig bestuurd werd.[9]

Het onderzoeksgebied behoort tot het gehucht Donk, dat deels in Ekeren en deels in Brasschaat ligt. De parochie Donk bestond vanaf 1886. In het gedeelte van het gehucht op grondgebied van Brasschaat bevonden zich verschillende domeinen die voortkwamen uit het domein “Ter Borght”. Het gaat om het “Hof van Baillet-Latour” of “Bisschoppenhof”, het “Nieuw ter Borcht” of “Hof van Baron du Bois de Nevele”, het “Oud Ter Borcht” of “Hof van Praet” en het “Kasteel Vriesedonk”. In de eerste helft van de 20ste eeuw werden deze kastelen gesloopt en de domeinen verkaveld.[10]

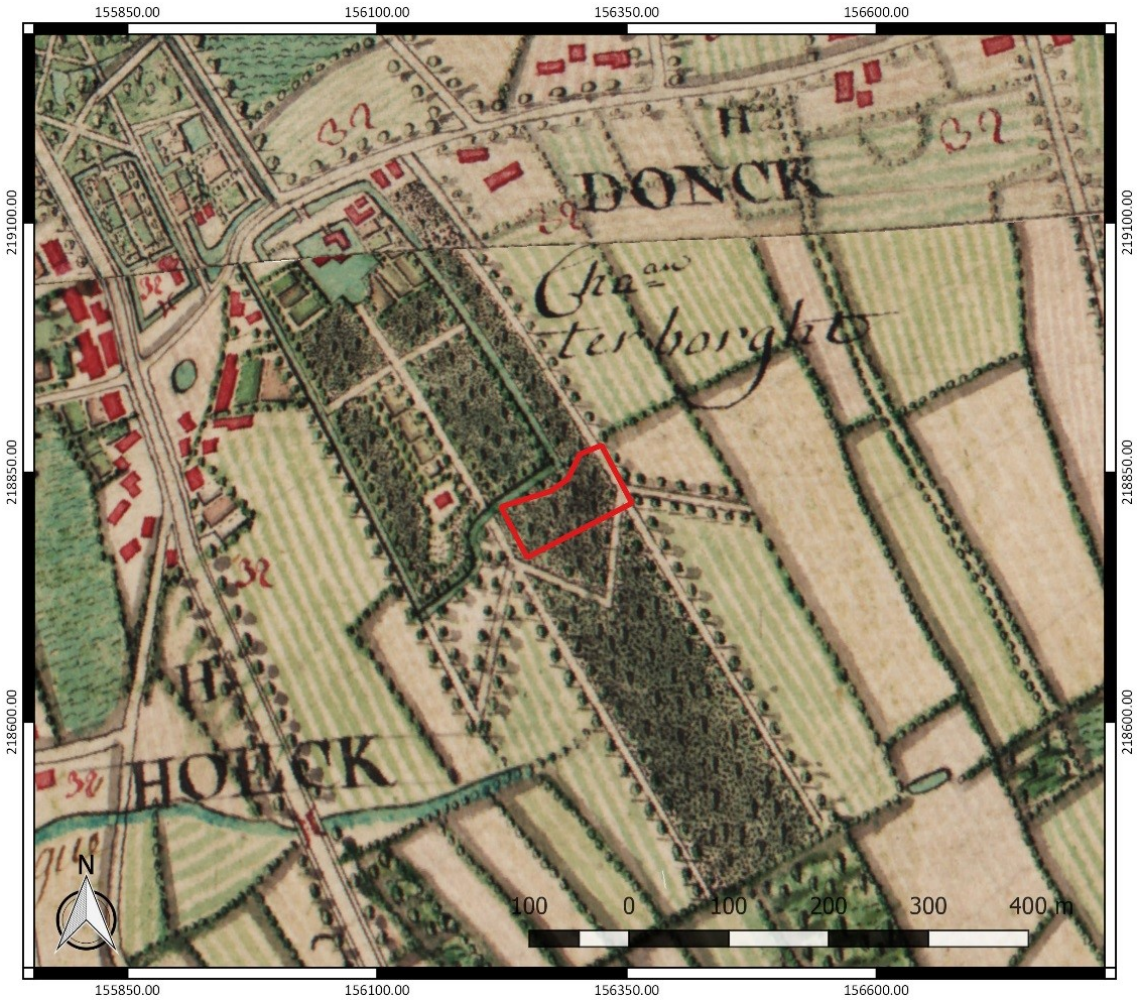
Figuur 22: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied deel uitmaakt van het domein "Ter Borght” (Figuur 22-Figuur 23). Het terrein was reeds bebost. In het noordoosten loopt een dreef. Het kasteel Ter Borght bevindt zich ten noordwesten en wordt door grachten omgeven. De zuidoostelijke gracht grenst aan de noordwestelijke rand van het projectgebied. Het onderzoeksgebied bevindt zich ten

[9] Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Brasschaat [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120720 (geraadpleegd op 27 november 2018)

[10] Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Brasschaat [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120720 (geraadpleegd op 27 november 2018)

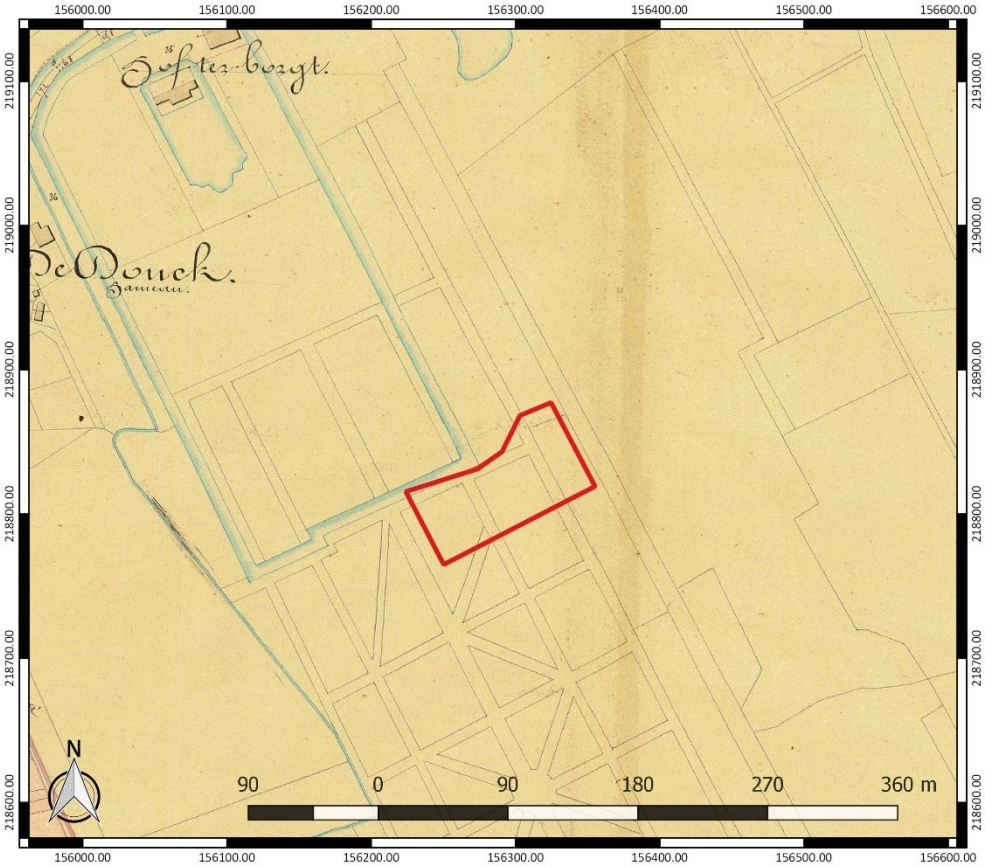
zuidwesten van de historische dorpskern van Brasschaat, op enige afstand ervan. Het gehucht Donk strekt zich ten noorden en ten noordwesten van het terrein uit.

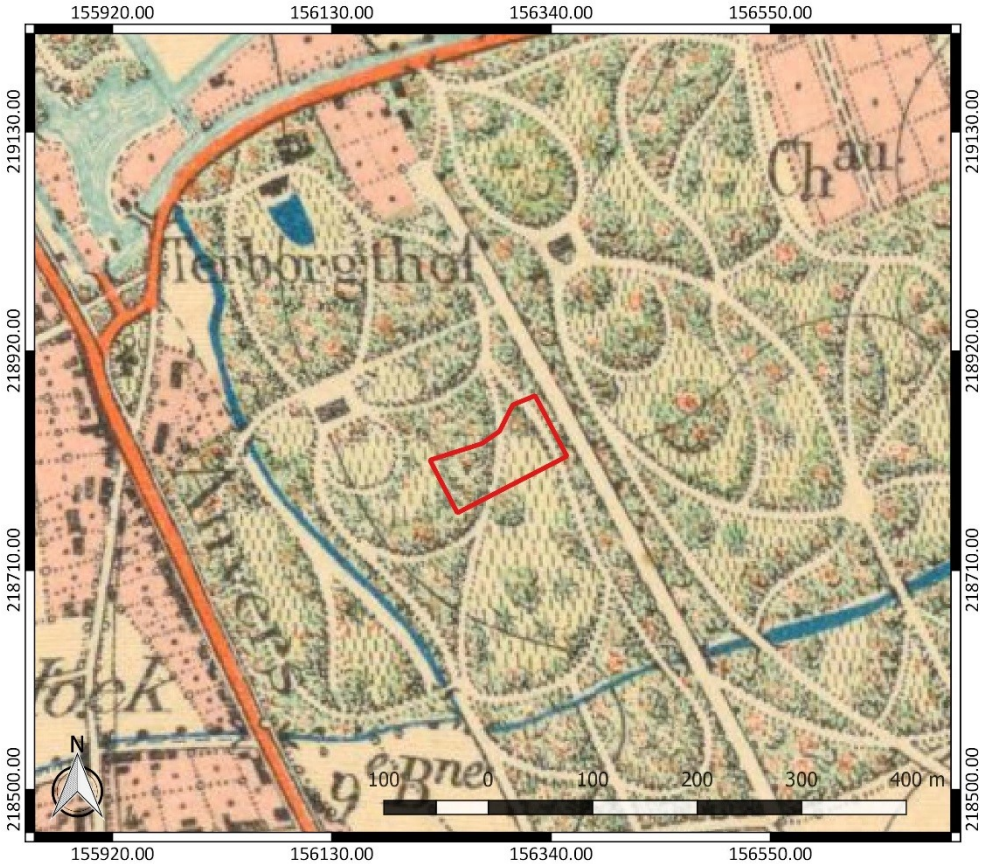
Figuur 23: Detail van de Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) maakt het onderzoeksgebied nog steeds deel uit van het kasteeldomein. Binnen het onderzoeksgebied zijn paden of dreven aangelegd (Figuur 24). Ter hoogte van de huidige Kasteellei bevindt zich ook een dreef of een weg. Een topografische kaart uit 1892 (Figuur 25) toont dat het domein als park met kronkelende wandelpaden is aangelegd. De grachten rond het hof Ter Borght zijn verdwenen.

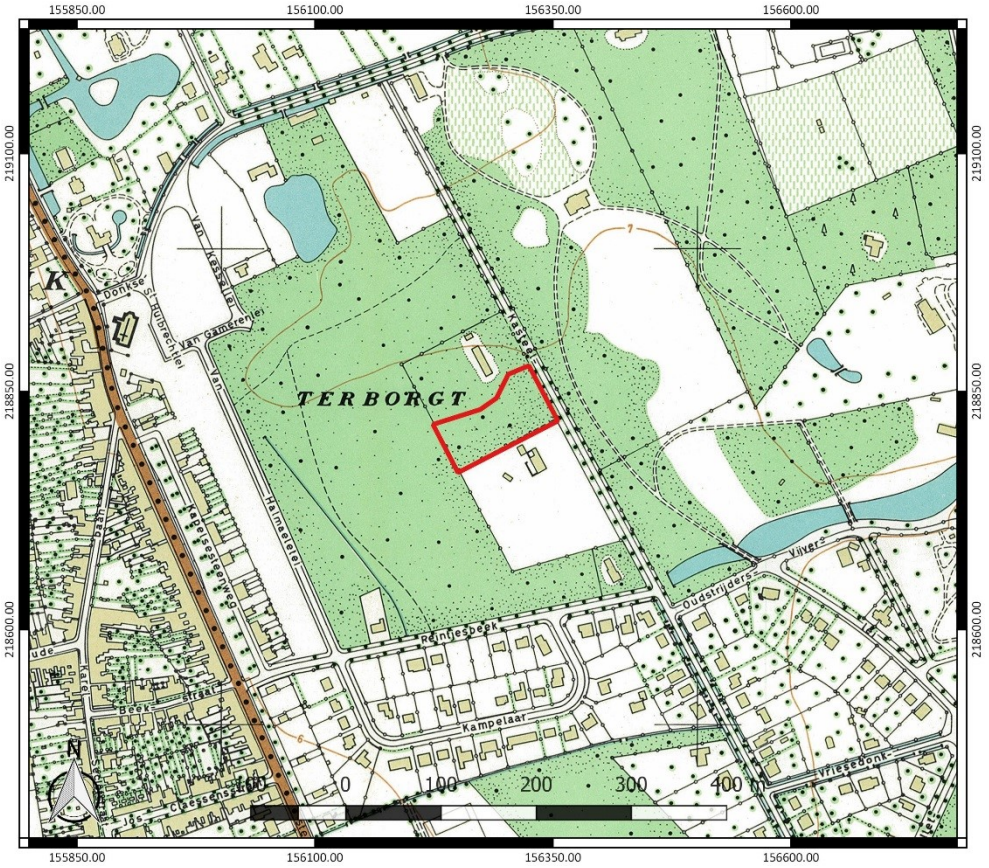
Een topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw uit 1950-1970 (Figuur 26) situeert het terrein nog steeds binnen het domein Ter Borght. Een deel van de omgeving is echter al verkaveld, met name het gebied ten zuiden van het terrein. Juist ten zuidoosten en ten noordwesten van het projectgebied zijn woningen gebouwd. De Kasteellei is ten noordoosten aangelegd. Het onderzoekgebied is volledig bebost. Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 27) en een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 28) tonen dat de omgeving verder verkaveld is. Het onderzoeksgebied is bebost gebleven. Het beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 13).

Figuur 24: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 25: Topografische kaart uit 1892 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 26: Topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw (1950-1970) met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 27: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 28: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

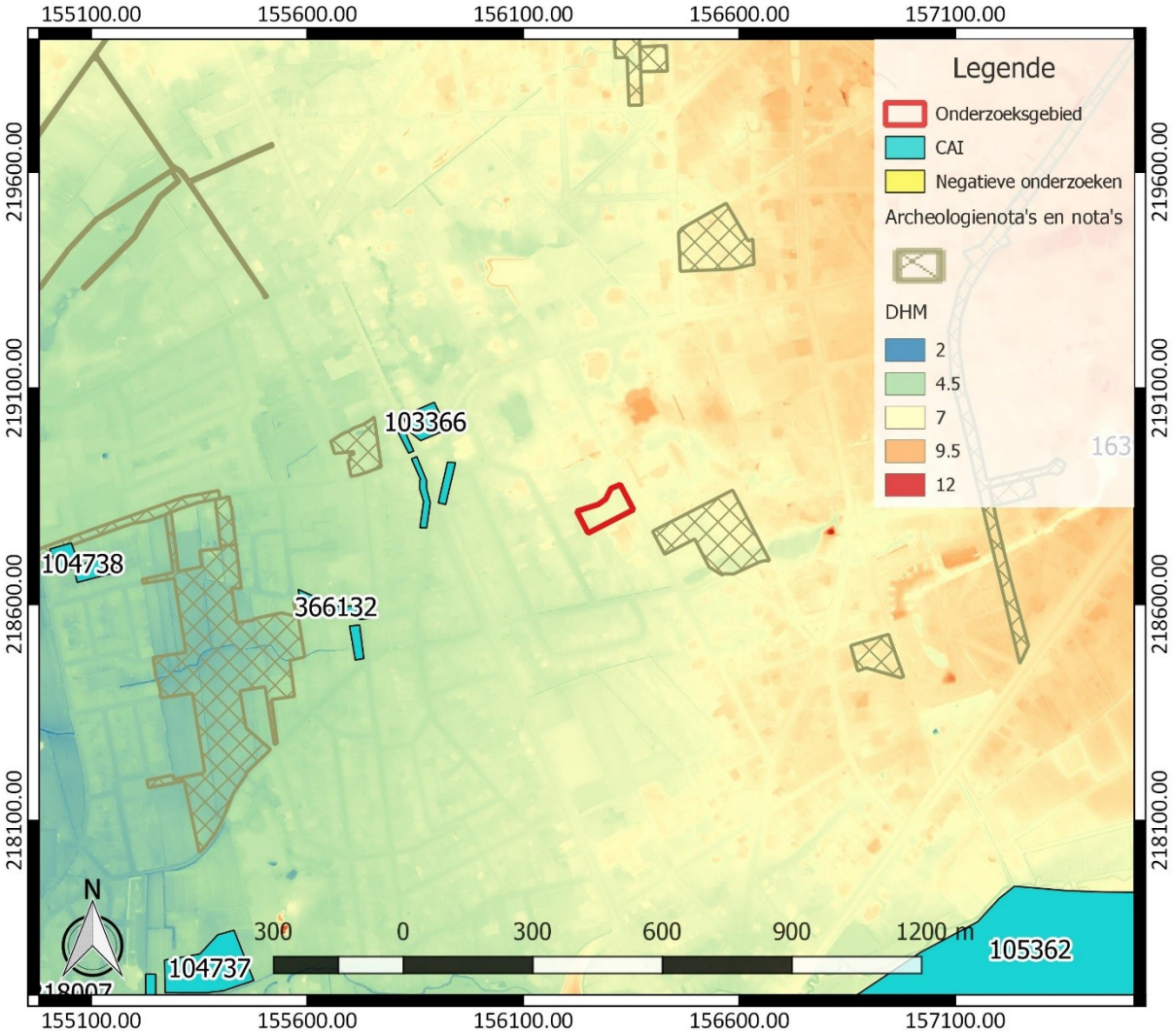
2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 29). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

De meest nabijgelegen archeologische waarden dateren uit de nieuwe tijd. Ten noordwesten van het terrein bevindt zich het Bisschoppenhof (CAI ID 103366). Oorspronkelijk was het een hoeve die behoorde tot het goed "Ter Borght", dat reeds rond 1500 vermeld werd. In het derde kwart van de 17de eeuw werd de hoeve gesloopt en vervangen door een hof van plaisantie. Het Bisschoppenhof werd vernoemd naar de toenmalige eigenaar Henricus van Gameren, bisschop van Antwerpen. In 1895 werd een nieuw kasteel gebouwd dat in 1936-38 gesloopt werd, waarna het domein in een villapark werd herschapen.[11] Tijdens de 18de eeuw was er ten westen en ten zuidwesten van het onderzoeksgebied een bewoningskern gesitueerd (CAI ID 366132). De bewoning is op de Ferrariskaart weergegeven en gaat dus minstens terug tot 1771-1778.[12]

[11] Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103366, Bisschoppenhof (geraadpleegd op 26 november 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Portierswoning van het kasteeldomein Bisschoppenhof [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/12791 (geraadpleegd op 26 november 2018)

[12] Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 366132, Ekeren 2 (geraadpleegd op 28 november 2018)

Figuur 29: Overzichtskaart Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (https://geo.onroerenderfgoed.be/), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

In de ruimere omgeving zijn ook resten uit de metaaltijden aanwezig. Ter hoogte van vindplaats CAI ID 105362 werd aardewerk en organisch materiaal (hertengeweien) uit deze periode aangetroffen. In de 12de-13de eeuw, tijdens de volle middeleeuwen, werd het Hof ter List er gebouwd. Het is onduidelijk of het oorspronkelijk een kasteel of een hoeve was. Tijdens de nieuwe tijd was er sprake van een hoeve, die in de 17de eeuw vervangen werd door een lusthof. In de 19de eeuw werd het gebouw gesloopt en vervangen door een nieuw kasteel dat na de Tweede Wereldoorlog werd afgebroken.[13]

Ook de Prinshoeve (CAI ID 104738) dateert uit de middeleeuwen, meer bepaald uit de late middeleeuwen. Het domein van deze herenboerderij gaat terug tot in de 13de eeuw. Vanaf de 15de tot in de 17de eeuw was het domein gekend als het "Hof van Oostervant". Vervolgens werd het eigendom van de graaf van Hoogstraten en werd het "Hoogstratenhof" genoemd. De latere eigenaar Niklaas Leopold van Salm-Salm werd in 1740 verheven tot prins, waarna de benaming "Prinshoeve" ontstond. Oorspronkelijk vormde het domein het neerhof van een kasteel, dat vermoedelijk al voor

[13] Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 105362, Hof ter List (geraadpleegd op 26 november 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Peerdsbos en Park van Brasschaat [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/135358 (geraadpleegd op 26 november 2018)

1848 werd afgebroken. De hoeve die bewaard gebleven is, gaat in de kern terug tot de tweede helft van de 18de eeuw of het eerste kwart van de 19de eeuw.[14]

In de ruimere omgeving zijn ook nog resten uit de nieuwe tijd aanwezig. Het Kasteel van Delft (CAI ID 104737) dateert uit de 17de eeuw. Het was oorspronkelijk een omgracht lusthof, waarvan enkel nog een ruïne rest.[15] Er bevinden zich verder ook nog cartografische indicatoren uit de nieuwe tijd in de omgeving. Op de Ferrariskaart zijn ter hoogte van CAI ID 366130 (bij CAI ID 104737) en CAI ID 366131 (ten westen van 104737) bewoningskernen weergegeven.[16]

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Bekrachtigde archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Het onderzoeksgebied kent een gunstige landschappelijke ligging, in een gradiëntzone op de overgang van lager gelegen, nattere gronden naar hoger gelegen drogere gronden en in de nabijheid van de Oudelandse beek. Gekende archeologische waarden in de omgeving wijzen er op dat we rekening moeten houden met de mogelijke aanwezigheid van resten uit de metaaltijden, uit de volle middeleeuwen, de late middeleeuwen en de nieuwe tijd. Omwille van de gunstige landschappelijke ligging van het terrein zijn relevante archeologische resten uit andere periodes op dit moment evenmin uit te sluiten.

Historische kaarten en luchtfoto's geven ons inzicht in de gebruiksevolutie van het terrein sinds de 18de eeuw. In de 18de eeuw zien we dat het terrein reeds bebost was, zoals dat vandaag de dag ook het geval was. Het terrein maakte ook lange tijd deel uit van het domein "Ter Borcht". Verder is op basis van de bodemkaart een dikke antropogene humus A horizont te verwachten. Op basis van al deze gegevens verwachten we binnen het onderzoeksgebied een goed bewaard bodemarchief.

Wat is de impact van de geplande werken?

Slechts binnen een zone van 1221 m² is het bodemarchief binnen het onderzoeksgebied bedreigd door de geplande werken. De geplande werken omvatten de bouw van een woning en de daaraan gerelateerde omgevingsaanleg. De precieze verstoringsdiepte van de verschillende bodemingrepen ligt nog niet voor alle bodemingrepen vast en varieert sterk. De verstoringsdiepte loopt plaatselijk op tot 3,10 m onder het maaiveld.

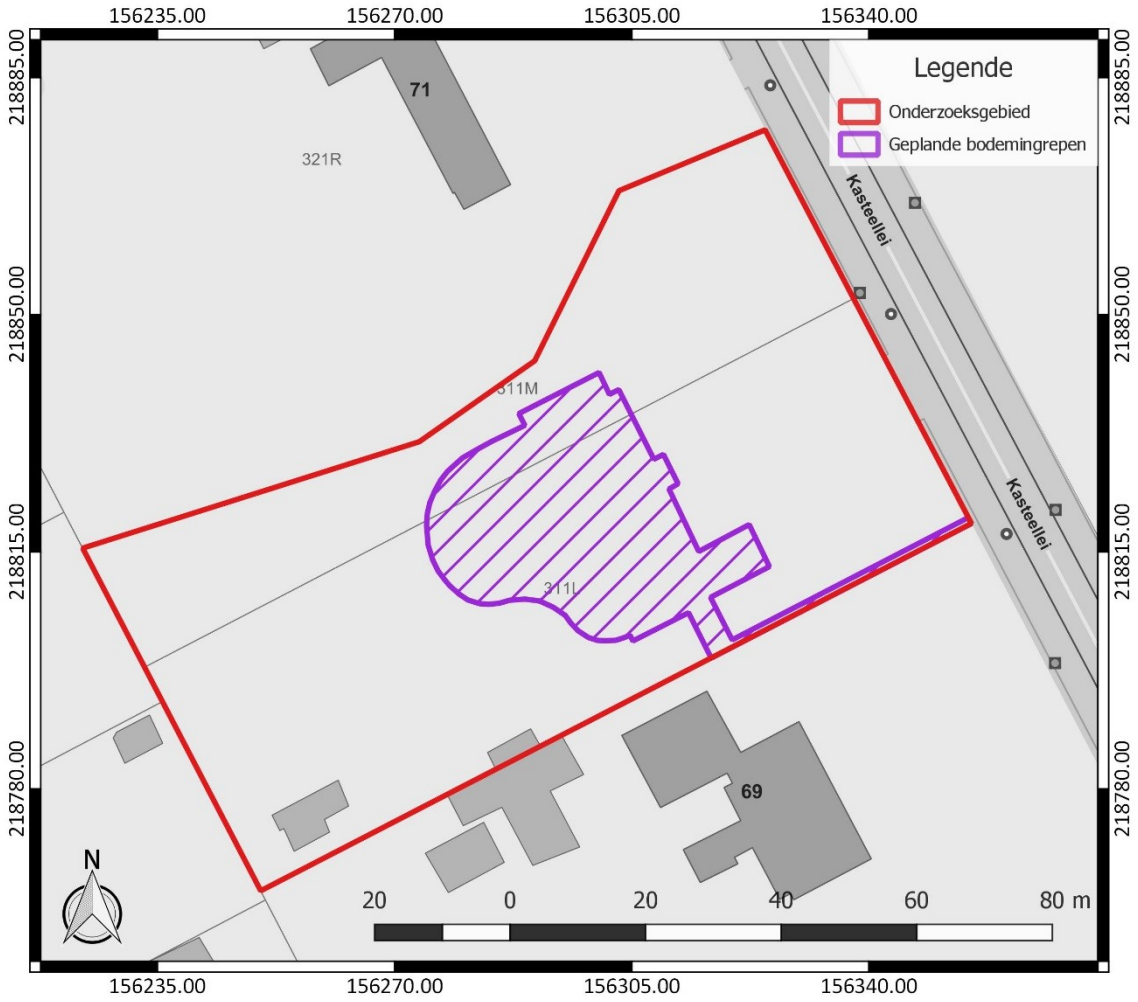
[14] Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 104738, Prinshoeve (geraadpleegd op 28 november 2018); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Prinshoeve [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/11415 (geraadpleegd op 28 november 2018)

[15] Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 104737, Kasteel van Delft (geraadpleegd op 28 november 2018)

[16] Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 366130, Het Laar 6 (geraadpleegd op 28 november 2018); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 366131 Het Laar 2 (geraadpleegd op 28 november 2018)

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Op basis van gekende archeologische waarden in de omgeving zijn archeologische resten te verwachten uit de metaaltijden, de volle middeleeuwen, de late middeleeuwen en de nieuwe tijd. Gezien de gunstige landschappelijke ligging van het terrein zijn relevante archeologische waarden uit andere periodes op dit moment evenmin uit te sluiten. Op basis van de gebruiksevolutie van het terrein en de verwachte bodem ter hoogte van het onderzoeksgebied is een goed bewaard bodemarchief te verwachten. In een zone van 1221 m² binnen het onderzoeksgebied worden bodemingrepen gepland die een ernstige bedreiging van het bodemarchief vormen. Omwille van het archeologisch potentieel van het terrein en de bedreiging die voortvloeit uit de geplande werken, is bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig in de zone van 1221 m² waar bodemingrepen gepland worden.

Figuur 30: Aanuiding van de zone waar bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig geacht wordt, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein bebost is. Landschappelijk bodemonderzoek is wel relevant om de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites in te schatten. Afhankelijk van het potentieel op goed bewaarde steentijd artefactensites is mogelijk bijkomend booronderzoek nodig. Tot slot dient ook een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied

relevante archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Op basis van gekende archeologische waarden in de omgeving zijn archeologische resten te verwachten uit de metaaltijden, de volle middeleeuwen, de late middeleeuwen en de nieuwe tijd. Gezien de gunstige landschappelijke ligging van het terrein zijn relevante archeologische waarden uit andere periodes op dit moment evenmin uit te sluiten. Op basis van de gebruiksevolutie van het terrein en de verwachte bodem ter hoogte van het onderzoeksgebied is een goed bewaard bodemarchief te verwachten. In een zone van 1221 m² binnen het onderzoeksgebied worden bodemingrepen gepland die een ernstige bedreiging van het bodemarchief vormen. Omwille van het archeologisch potentieel van het terrein en de bedreiging die voortvloeit uit de geplande werken, is bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig in de zone van 1221 m² waar bodemingrepen gepland worden.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bastiaens, J./J.M. Van Moernick, 1994: Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijk deel van het plaggenlandbouwareaal: getuigen van 17de-eeuwse landbouwintensivering in de Belgische provincies Antwerpen en Limburg en de Nederlandse provincie Noord-Brabant, *Historisch Geografisch Tijdschrift* 12.3, 81-90.

Bogemans, F., 1997: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 1-7 Essen-Kapellen*, Brussel.

De Coninck, F., 1958: *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Kapellen 15 E*, Brussel.

Van Doesburg, J./M. De Boer/J.H.C. Deeben, 2007: Essen in zicht. Essen en plaggendekken in Nederland. Onderzoek en beleid, (*Nederlandse archeologische rapporten* 34), Amersfoort.

4.2 Websites

Cartesius (2018)
https://www.cartesius.be

Centrale Archeologische Inventaris (2018)
https://cai.onroerenderfgoed.be

Databank ondergrond Vlaanderen (2018)
http://dov.vlaanderen.be

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2018)
https://geo.onroerenderfgoed.be/

Geopunt Vlaanderen (2018)
http://www.geopunt.be/

Inventaris Onroerend Erfgoed (2018)
https://inventaris.onroerenderfgoed.be

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2018)
https://www.onderzoeksbalans.be

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

